

UTICAJ PORODICE NA FORMIRANJE LIČNOSTI

Hasan Hilić

Porodica je osnovna ćelija društva. Ona je prvi kolektiv u kome se čovjek razvija i jedina ljudska zajednica koju dijete poznaje u prvim godinama svoga života. U njoj stiče svoja prva iskustva, i to vrijeme je presudno za oblikovanje osnovnih crta ljudske ličnosti. Porodica je božanski inspirirana i određena institucija. Ona se nije razvila kroz eventualni ljudski eksperimentalni proces, niti slučajno tokom vremena. Ona je uspostavljena kao institucija u načinu života da bi čovjeku omogućila stvaralački rad. Ljudska rasa je produkt te institucije, a nije ta institucija produkt ljudske rase.

POZITIVNA I NEGATIVNA IDENTIFIKACIJA

Razvijajući se tjelesno, a pogotovo na psihičkom planu, u čovjeku se događa dugotrajan proces koji se naziva identifikacija. Dijete se emocionalno povezuje s odraslim ljudima oko sebe, ugrađujući u sebe mnoge njihove osobine. To se ogleda u preuzimanju raznih stavova, vještina i karakternih svojstava svojih odgajatelja. Što je dijete mlađe, više se poistovjećuje s okolinom odraslih. To je nesvjesni mehanizam u čovjeku, koji se više zasniva na osjećanjima nego na razumu; zato je u djetinjstvu intenzivniji nego u odraslo doba. Proces identifikacije ne prestaje do kraja života, mada je slabiji što je čovjek stariji.

Čovjek prvo mora nekoga cijeliti i diviti mu se, voljeti ga, prihvatati njegovu nadmoć,

da bi ga mogao uzeti za uzor svoga stava prema svijetu i životu. To je emocionalna podloga tzv. pozitivne identifikacije. Dijete na taj način ugrađuje u sebe svojstva svojih odgajatelja onakva kakva jesu, bez obzira jesu li ona sama po sebi pozitivna ili negativna. Na liniji pozitivne identifikacije razvit će se, naprimjer, dijete marljivih i savjesnih roditelja u isto takvog marljivog i savjesnog čovjeka. Ali, na osnovu jednakog psihičkog procesa postat će dijete lahkomišlenih i sebičnih roditelja na sličan način lahkomišleno i egoistično poput njih.

Pozitivna identifikacija je ona snaga koja čovjeka često čini sličnim njegovim roditeljima. Ona je, čini se, važniji faktor u oblikovanju ličnosti nego osobine naslijeđene od roditelja. Identifikacija će nesmetano teći samo uz uvjet da se dijete, posebno u početku svoga razvoja, a još bolje u toku svoga cijelog djetinjstva, nalazi uvijek uz iste odgajatelje.

Identifikacija je dugotrajan i postepen proces. Česte promjene sredine remete proces identifikacije, jer se dijete mora prilagođavati novim uzorima. Pošto mora iznova počinjati, identifikacija je usporena i oslabljena. Tada dijete zaostaje u svom duševnom razvoju, postaje preosjetljivo, netrpeljivo, pljašljivo, povučeno ili, pak, agresivno i asocijalno. Zato nije preporučljivo u radnim godinama života premiještati dijete iz jedne sredine u drugu, kao što nije dobro da dijete ima mnogo odgajatelja, jer se ono teško identificira u isto vrijeme s više ličnosti.

Ponekad se u mladom čovjeku pojavljuju osobine suprotne od onih što ih posjeduju njegovi roditelji i drugi odgajatelji. I tu teče proces identifikacije koja se zove negativna identifikacija. Dijete i dalekopirasvojtva odrasle sredine, ali ih okreće u njihovu suprotnost. Tako se događa da od ambicioznih roditelja postane neobično pasivna i nezainteresirana osoba ili da u izboru zvanja pokazuje interes za sasvim suprotna zanimanja u odnosu na svoje roditelje.

Negativna identifikacija nastaje onda kad se između djeteta i okoline nije izgradio prirodan osjećajni odnos. Ta identifikacija se temelji na odbojnom stavu prema odgajateljima, na nepovjerenju prema njima, te na strahu i prkosu. Kad dijete zauzme odbojan stav prema odgajatelju, ono čini uvijek suprotno od onoga što oni žele, pa i proces identifikacije krene neželjenim pravcem. Pa, ipak, iz samog naziva negativne identifikacije ne možemo sa sigurnošću tvrditi jesu li tako stečena svojstva vrijedna ili nisu. Ona mogu biti i jedno i drugo. Tako dijete vrlo čestitih roditelja može biti delikvent, a dijete lažljivih, neiskrenih roditelja može se razviti u vrlo iskrenog i otvorenog čovjeka.

NESVJESNI PROCES GENERALIZACIJE

Uporedo s identifikacijom, u mladom čovjeku se odvija još jedan nesvjesni proces značajan za oblikovanje njegove ličnosti: proces generalizacije. Čovjek generalizira mnoga svoja iskustva iz djetinjstva. Ako je, naprimjer, dijete raslo u sredini prema kojoj je moglo biti iskreno i povjerljivo, vjerovatno će i prema drugim ljudima, u svim ostalim zajednicama u kojima se bude našlo kao odrastao čovjek, nastupati s iskrenošću i povjerenjem.

Kad se čovjek u djetinjstvu nauči poštovati ljude i sarađivati s njima, zauzima takav stav prema svakoj novoj okolini i u kasnijem životu. Ali, u djetinjstvu uvježbano reagiranje odražava se i onda kad je nastalo na osnovu negativnih iskustava o prvim ljudima s kojima je dijete živjelo u stalnom kontaktu. Tako se nepovjerenje prema odgajateljima može pretvoriti u opće nepovjerenje prema svim ljudima; u djetinjstvu

uvriježeni strah od strogog roditelja može se generalizirati u plašljivost pred svim nosiocima nekog autoriteta, itd. Lakše se generaliziraju iskustva koja su ranije stečena. Zato je za taj proces najodgovornije rano djetinjstvo.

Generalizirajući ugodna iskustva o svojoj djelatnosti, čovjek će razviti zdravu motivaciju za rad. Neugodna iskustva o radu, mnogo razočarenja, poniženja i osjećaja vlastite nedoraslosti zadacima, naprotiv, mogu oduzeti čovjeku svaki interes za rad ili će mu ga učiniti izrazito antipatičnim. Prema tome, i proces generalizacije je značajan uvjet ovakve ili onakve radne sposobnosti čovjeka.

Predmete identifikacije se najčešće nalazi među članovima svoje porodice. Od svih životnih iskustava u najvećoj mjeri se generaliziraju ona koja su stečena u porodici. To je glavni razlog što je porodica ona ljudska zajednica koja ima najjači uticaj na razvoj ljudske ličnosti. U porodici dijete uspostavlja prve osjećajne odnose s ljudima oko sebe, doživljava emocionalnu toplinu, zainteresiranost i ljubav, tu se ono osjeća prihvaćeno i potrebno.

Porodica može djetetu pružiti dovoljno individualne pažnje da se ono osjeti vrijednim. Na taj način, porodica udara temelj emocionalnog kapitala u čovjeku, iz čega će ono kasnije, pa i u toku čitavog života, zauzimati pozitivne osjećajne stavove prema svojoj okolini. Na istoj osnovi gradi porodica i socijalnost čovjeka.

Porodica štiti dijete. Ona mu pruža pomoć da se snađe u životu, olakšava mu opterećenja i brani ga od opasnosti. To unosi u dijete osjećaj sigurnosti, a on je, kao što znamo, važan preduvjet za pravilan razvoj ličnosti.

Zadatke porodice u oblikovanju mlade ličnosti možemo sažeti u nekoliko tačaka: a) odrasli članovi porodice trebaju biti djetetu što pozitivniji objekt identifikacije; b) dužnost porodice je da djetetu osigura što više pozitivnih iskustava o životu u ljudskoj zajednici; c) porodica prema djetetu mora razvijati prirodne emocije ljubavi i potpunog prihvatanja; d) ona treba pružiti djetetu pomoć i podršku u njegovoj djelatnosti u procesu osamostaljivanja i sticanja raznih vještina; e) uz to će porodica djetetu razvijati osjećaj za sigurnost, tj. pravilan odnos prema drugim ljudima.

Ako se pridržava ovih načela, porodica je izvršila svoju prirodnu dužnost prema djetetu. Ništa ne može potpuno zamijeniti zdravu porodičnu sredinu. Zato su djeca bez porodice u opasnosti da se razvijaju u nezrele, iskrivljene ličnosti.

Dječije ustanove samo djelimično mogu nadomjestiti porodicu. Odgajatelja uvijek ima malo prema broju djece, pa nisu u mogućnosti posvetiti dovoljno pažnje pojedinačno svakom djetetu. Osim toga, odgajatelji se mijenjaju ili se djeca sele iz doma u dom. U takvoj situaciji, proces identifikacije se prekida ili se, u najmanju ruku, remeti njegov tok. Zato su u takvim ustanovama odgajana djeca često nestabilne, slabe, nesamostalne i neotporne ličnosti.

U dječijim domovima se ne može djetetu pružiti onoliko ljubavi koliko mu može darovati porodica. Profesionalni odgajatelj ne može biti nježan prema djetetu koliko može roditelj. To je razlog da se dijete uvijek u domu osjeća uskraćeno za ljubav svoje okoline. Zato iz domova često izlaze neurotične, emocionalno hladne, neosjetljive, neprilagodljive, a ponekad izrazito asocijalne ličnosti. Dijete odgojeno u takvoj sredini će i kao odrastao čovjek ispoljavati stanovitu nesamostalnost, nesnalažljivost, nedostatak inicijative, bezvoljnost, pasivnost, nepovjerenje u sebe i opću obeshrabrenost pred životnim teškoćama.

MAJKA KAO UZOR I GLAVNI ODGAJATELJ

Centralna ličnost u porodici je majka. Ona od svih članova porodice ima najveći uticaj na psihički razvoj djeteta. Zato je lik majke od ogromnog značaja za formiranje svake ličnosti. Majka u početku djetetova života živi s njim u prisnom tjelesnom dodiru, jer ga ona doji, kupa, previja i njeguje. Zato u odnosu prema majci dijete razvija prve emocije, ona je prvi čovjek u kome dijete doživljava neku drugu osobu koja mu je izvor ugone, koja ga miluje, voli i okružuje nježnošću.

U kontaktu s majkom, dijete počinje razvijati svoju emocionalnost. Ono osjeća da ga majka prihvata i ono nju prihvata. Dijete se uz majku osjeća sigurnim, a to je temelj za izgradnju opće životne sigurnosti. Ono doživljava majku

kao izvor mnogobrojnih ugodnih iskustava, pa generalizira svoje saznanje o njoj. A to je početak njegovoga pozitivnog osjećajnog stava prema drugim ljudima. Uz majku se budi djetetova sposobnost da dalje saživljuje s drugim čovjekom, na tome se osniva njegova kasnija socijalnost.

Ogromni su zadaci majke. Ona se u normalnim prilikama najviše bavi djetetom, pa je njegov glavni odgajatelj. Majka postepeno osamostaljuje dijete, potiče ga na aktivnost i izrađuje njegovo samopouzdanje. Majčina dužnost je da uči dijete raznim vještinama, pribavlja mu korisna životna iskustva, izlaže ga teškoćama i pomaže mu u savladavanju različitih zadataka.

Nažalost, ima majki koje pogrešno odrađuju svoju ulogu. To su npr. autoritativne majke. To je žena koja i u braku, a onda i u odnosu prema djetetu, zauzima vladajući stav. Ona dijete drži u pokornosti, nastupa prema njemu nametljivo, zapovjednički i kruto. Takva mati je često izvor hroničnog dječijeg straha. Plašljivost, napetost i nesigurnost, kultivirane dugogodišnjim životom uz autoritativnu majku, mogu ostati traja crni karakter čovjeka. Žensko dijete se katkad potpuno identificira s takvom majkom, postaje joj neobično slično, pa u odraslo doba u odnosu prema djeci (i mužu) čini iste pogreške.

Autoritativna majka može izvršiti isto tako negativan uticaj i na malo muško dijete. Njemu majka služi ne samo kao odgajatelj i kao uzor zrele ličnosti, nego kao i predstavnik zrele ženosti. Svoja iskustva o majci dječak uveliko generalizira prenoseći ih na čitav ženski rod. Koliko god zdrava iskustva o majci pomažu muškacu da se prema ženama odnosi na prirodan način, toliko ga negativna iskustva često tjeraju u nastranost prema drugom spolu.

Uz autoritativnu majku, odrastao muškarac zna biti agresivan prema ženama, vraćajući im tako nesvjesno milo za drago one krutosti što ih je doživio od svoje majke.

Mnoge majke tvrde da su u svoju djecu ludo zaljubljene. Takva tvrdnja je uvijek sumnjive vrijednosti. Treba, naime shvatiti da nijedno pozitivno ljudsko svojstvo ne može biti pretjerano, a najmanje – ludo. Zato nema ni prevelike ili nerazumne ljubavi. Ako neko

tako naziva svoje ponašanje prema djetetu, onda se iza toga obično skriva nezdrav osjećaj. Bolje upoznavanje majke ludo zaljubljene u svoje dijete otkrit će nam mnoge nastranosti njezine ličnosti. Često se radi o neurotičnim, neuravnoteženim ženama, koje u bolesnoj sentimentalnosti prema svom djetetu guše svoja životna razočaranja.

Najčešće je razlog pretjeranog osjećajnog vezivanja djeteta uza se nezadovoljstvo u braku i antipatija prema mužu. Ali, događa se i to da majka pod plaštom navodne velike ljubavi za dijete skriva prema njemu mržnju, koju ni sama sebi ne želi priznati. Tako, na ludu materinsku ljubav često nailazimo kod žena koje svoje dijete nisu željele ili su ga se čak pokušale osloboditi, ali im nije pošlo za rukom da prekinu trudnoću. Takva mati je prema svome djetetu pretjerano popustljiva, mazi ga i poslužuje, zadovoljava sve njegove hirove, a ničim ga ne opterećuje. Na taj način ga čini nesamostalnim, nesigurnim i egocentričnim.

Ali, to nije najveće zlo. Još je negativnije što takva mati ne dopušta djetetu da se emocionalno odvoji od nje i da krene u život vlastitim putem. Ona svim silama veže dijete uza se, ne dozvoljava mu da s drugim ljudima stupa u imalo prisnije osjećajne odnose, drži ga pod svojim uticajem i zahtijeva od njega da uvijek, pa i kad odraste, ostane njezino nedoraslo i poslušno dijete.

Bolesna osjećajna povezanost djeteta uz majku najčešće se javlja u odnosu sina, obično jedinca, prema nezadovoljnoj, u braku razočaranoj majci. Takva majka želi u emocionalnoj vezi sa sinom bar djelimično nadomjestiti ono što nie postigla u odnosu prema mužu. Ona ga u svom slijepom egoizmu ne odgaja za život, nego isključivo za sebe, sebi za utjehu, sebi na zadovoljstvo, bez imalo obzira prema interesima i potrebama svoga sina kao čovjeka.

Tako, onda, čovjek postane emocionalno nezreo, infantiln, nesamostalan, bez karakterne čvrstoće, povodljivi slabić, potpuno pod uticajem svoje majke, bez koje ne zna donijeti nijednu životnu odluku.

Ima još jedan tip majke koji može ozbiljno poremetiti razvoj mlade ličnosti. To je tzv. hladna mati, koja otvoreno pokazuje svoju antipatiju

prema djetetu. Ona ga emocionalno odbacuje, uskraćuje mu svaku nježnost, zapostavlja ga prema drugoj djeci u porodici.

Tada se u djetetu rađa gorčina prema ljudima, osjećaj vlastite bezvrijednosti i teške obeshrabenosti.

ULOGA OCA KAO ODGAJATELJA U PORODICI

Pored majke, u odgoju djece od velikog je značaja uloga i ličnost njegovog oca. Dječija psiha će se skladno razvijati ako dijete raste uz oba roditelja.

Dijete se mora identificirati s dva odrasla čovjeka suprotnih spolova; u majke su jedna duševna svojstva jače izražena, u oca druga, pa samo zajedno, kao par koji se međusobno dopunjuje, daju djetetu primjer svih mogućih ljudskih osobina. Mlađem čovjeku trebaju oba roditelja i zato da bi sticao iskustva i o jednom i o drugom spolu i da bi se vježbao u prilagođavanju i ženi i muškarcu.

Kad dijete rano ostane bez oca postoji opasnost da se njegova ličnost neće razvijati sasvim jednakomjerno. Tako se događa da dijete bez oca, pretežno u društvu žena, poprimi pomalo ženska svojstva, ne snalazi se dobro u svojoj muškoj ulozi, muška odlučnost, poduzetost i borbenost ostaju u njemu nekako krzljave. Djevojčica koja se razvijala bez oca, postaje u životu pretjerano sputana, nesigurna i bojažljiva ili nastupa prema muškarcima koketno, izvještačeno i usiljeno.

Mada otac ne boravi mnogo s djetetom jer je zaposlen izvan kuće, on ipak mnogo više utiče na njegov psihički razvoj nego što se to u prvi mah čini. Ne smijemo zaboraviti da otac svojim ponašanjem prema ženi znatno utiče na njezin osjećajni život. A o ovome uveliko ovisi kako će majka postupati sa svojim djetetom.

Uloga oca prema djetetu nije pasivne naravi. Njegova uloga se često potcjenjuje. Postoji mišljenje da većinu roditeljskih dužnosti u njezi i odgoju djeteta, osobito dok je ono još malo, može uspješno obavljati samo majka. To nije tačno.

Nema nikakvih realnih razloga zbog kojih otac ne bi mogao obavljati sve one poslove oko djeteta koje obično obavlja majka.

Neangažiranost oca u odgoju djeteta je čista predrasuda, odnosno posljedica patrijarhalnog shvatanja da je briga oko djeteta ženski posao, navodno nedostajan muškarca.

Podjednako bavljenje djetetom, kao što to čini i majka, može ocu uveliko pomoći da s njim uspostavi prirodan osjećajni odnos. Otac mora od početka nastojati da sebi pribavi dječije povjerenje. To će mu biti osnova za njegov kasniji autoritet.

Mnogi očevi misle da njihovo vrijeme dolazi tek onda kad im dijete poraste, kad dođe pameti, pa se može na njega uticati logičnim argumentima. Zato se u početku djetetova života prema njemu drže dosta pasivno. Ali, kad jednog dana pokušaju djetetu nametnuti svoj autoritet, pri tome nailaze na velike teškoće. Ako se ranije nisu potrudili da se s njim povežu prirodnim emocijama, dijete će u sebi izgraditi nepovjerenje prema ocu, odbojnost, pa i izraziti strah. Time je otac sebi oduzeo mogućnost da rukovodi duševnim razvojem djeteta jer se ono ne podvrava uticaju čovjeka u koga nema povjerenja. Ako mu se otac ipak silom nameće, dijete je vrlo sklono da prijeđe u prkos, opirući se očevoj volji na najrazličitije načine.

U nekim porodicama se zloupotrebljava očev autoritet. Kad majka ne može s djetetom izići na kraj, ona ponekad traži od muža da kazni dijete jer je prema njoj bilo neposlušno. Tada se otac osvjećuje djetetu za ono što nije ni učinilo. Takav nepravedni postupak oduzima djetetu povjerenje u oca, pa on gubi autoritet. Dijete za neposlušnost može kazniti samo onaj odgajatelj kome je bilo neposlušno ili mu nije izvršilo naređenje. Ako otac pokušava braniti majčin autoritet, pravi dvostruku grešku: nepravednim postupkom u majčino ime smanjuje njezin autoritet, a ujedno narušava i svoj.

Među očevima također ima odviše autoritativnih, hladnih ili popustljivih ličnosti, kao i među majkama. Svi takvi roditelji utiču negativno na psihički razvoj djeteta.

Posljedica su razni karakterni nedostaci, kao što je plašljivost, nesigurnost, razdražljivost, potištenost, preosjetljivost, agresivnost, nesamostalnost i sl. Takav čovjek često upada u emocionalne konflikte i sa sobom i sa svojom okolinom.

Literatura:

1. Ahmed Huršid, Porodični život u islamu, s engleskog preveo Fadil Bukvić, Taibah International, bez godine izdanja,
2. Dr. Marijan Košiček, Ličnost, emocije, sukobi, brak, alkoholizam i radna sposobnost, Privreda, Zagreb, 1963.,
3. Dr. Marko Mladenović, Uvod u sociologiju porodice, Beograd, 1977.,

m

Summary

THE INFLUENCE OF THE FAMILY ON PERSONALITY
FORMATION

Hasan Hilic

The family is the first collective in which we develop and the only human community known to children in the first years of their lives. This is where they first experience life, during the crucial time for the character formation. With their physical and psychological development, a long-lasting process called identification also begins. A child is emotionally connecting with the adults surrounding him, instilling in himself many of their own characteristics.

The author especially focuses on positive and negative child identification, the function of the mother, both as a role model and as the main nurturer, as well as on the role of the father.

موجز

تأثير الأسرة على تكوين الشخصية

حسن هيليتش

الأسرة هي أول جماعة ينمو فيها الإنسان، بل هي الجماعة البشرية الوحيدة التي يعرفها الطفل في السنوات الأولى من عمره، وفيها يكتسب أول تجاربه وخبراته. وتعتبر هذه السنوات الأولى الفترة الحاسمة في تكوين الخطوط الأساسية للشخصية الإنسانية.

إن نمو الإنسان الجسدي يتصاحب على الصعيد النفسي بشكل خاص بحدوث عملية طويلة الأمد تدعى تحقيق الشخصية. والطفل يرتبط عاطفياً بمن حوله من البالغين ويتشرب في داخله الكثير من مزاياهم.

يركز هذا المقال وبشكل خاص على تحقيق الشخصية الإيجابي والسلبي عند الأطفال، وعلى دور الأم باعتبارها الأسوة والمربية الرئيسية، وكذلك دور الأب.